

Weronika Górnicka*

Opanowywanie trwogi w martwym punkcie. Konsekwencje emancypacji politycznej dla mechanizmów władzy w Hiszpanii

Management of terror in stalemate.
The consequences of political emancipation
for the mechanisms of power in Spain

Słowa kluczowe: Hiszpania, władza, teoria opanowywania trwogi, emancypacja polityczna, globalizacja

Keywords: Spain, power, terror management theory, political emancipation, globalization

Abstrakt: Artykuł, którego problem badawczy skonstruowano w formie pytania: „W jaki sposób emancypacja polityczna obywateli wpłynęła na mechanizmy władzy w Hiszpanii po 2011 roku?”, koncentruje się na analizie zachodzących w tamtejszym porządku politycznym zmianach jako konsekwencji indywidualnych dążeń jednostek do zabezpieczenia własnej podmiotowości politycznej. Przeniesienie głosów na partię Podemos traktowane jest jako efekt poszukiwania przez wyborców lewicowych nowych ram politycznego działania w warunkach definiowanego przez teorię opanowywania trwogi egzystencjalnego terroryzmu globalizacji.

Abstract: The main problem of this article is constructed in the form of the question “How has the political emancipation of citizens affected the mechanisms of power in Spain after 2011?” and focuses on the analysis of the changes taking place in the local political order as a consequence of individuals’ aspirations to secure their own political subjectivity. The transfer of votes to the Podemos party is treated as a result of seeking a new framework for political action by the left-wing voters under the conditions defined by terror management theory as a existential terrorism of globalization.

* ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8975-1692>. Dr. E-mail: w.gornicka@gmail.com.

Wprowadzenie

Wyrażające się w hasle „Nie jesteśmy towarem w rękach polityków i bankierów” świadomość własnej reifikacji oraz poczucie wyalienowania przez elity polityczne, stanowiły główny wyznacznik procesu emancypacji politycznej hiszpańskiego społeczeństwa, którego kulminacją były działania kontestacyjne organizowane w 2011 roku. Rozpoznanie własnej roli w systemie oraz aktywne reagowanie na zastaną rzeczywistość polityczną wywodziło się ze sprzeciwu wobec zamknięcia w bezalternatywnej sytuacji, która rozliczalność władzy sprowadzała do decyzji wyborczych opartych na jednowymiarowej alternacji rządzącego ugrupowania. Konsekwencją tej systemowej powtarzalności było wykształcenie sytuacji, w której „rozpisany podział na role skutecznie uniemożliwia rozpoznanie faktycznych możliwości własnych w systemie, bowiem nie następuje moment odkrycia polityczności i akt jej wzbudzania”¹. Motywacje jednostek, zakorzenione w rozczarowaniu zarówno działalnością własnego rządu, jak i skutkach sieciowania w ramach globalnych powiązań instytucjonalnych, determinowały tym samym aktywność skoncentrowaną na włączeniu obywateli do sfery publicznej i procesu decyzyjnego. Jak jednak zauważa Agnieszka Turska-Kawa „jednym z ważnych, upraszczających błędów, który popełnia się często przy analizie motywacji zachowań jednostek jest przypisywanie tej samej werwy, z którą się rozpoczęło dane działanie kolejnym jego etapom”². Pomimo rozpisanych na ten sam rok wyborów do Kortezów Generalnych postulowana zamiana dotychczasowego układu nie tylko nie nastąpiła, ale poprzez standardową alternację władzy, polegającą na rotacji pomiędzy Partią Ludową (PP) a Partią Socjalistyczną (PSOE) mogła nabrać znamion odchylenia od normy. Dążąc do utrzymania w mocy rewizyjnego charakteru Ruchu Oburzonych utworzono w 2014 roku partię Podemos, która poprzez odwołanie do uświadomionej w trakcie kontestacji polityczności jednostek, w znaczący sposób oddziaływała na zmianę reguł funkcjonowania tamtejszego porządku politycznego. Analiza sukcesu ugrupowania, przypisywana w większości jego populistycznemu charakterowi³, stanowi jeden z elementów procesu

¹ Ł. Młyńczyk, *Miedzy kreatywnością a próżnowaniem. Polityczność dwóch typów idealnych*, Warszawa 2015, s. 74.

² A. Turska-Kawa, *Specyfika motywacji w aktywności politycznej*, [w:] J. Golinowski, F. Pierchalski (red.), *Osobliwości polskiej demokracji w XXI wieku. Uwarunkowania kulturowo-medialne*, Bydgoszcz 2011, s. 125.

³ Zob.: L. Costantini, *Aquí mando yo. Historia íntima de Podemos*, Madrid 2019; L. Costantini, *Al olor del dinero. La verdadera historia de Podemos*, Madrid 2021; C.F. Fominaya,

badawczego, skoncentrowanego na problemie: „W jaki sposób emancypacja polityczna obywateli wpłynęła na mechanizmy władzy w Hiszpanii po 2011 roku?”. Poddawana weryfikacji jest następująca hipoteza: „rozpoznanie własnej roli w systemie oraz włączenie do sfery publicznej skutkowało uświadomioną obawą przed ponowną reifikacją i poszukiwaniem przez obywateli nowych rozwiązań, które, poprzez modyfikację dotychczasowych mechanizmów kształtujących obszar władzy politycznej, stabilizowałyby znaczenie jednostki w systemie oraz gwarantowały możliwość jej włączenia do procesu decyzyjnego”.

Jako teoretyczny rdzeń analizy przyjęto założenia Hannah Arendt dotyczące specyfiki władzy, zwracając szczególną uwagę na znaczenie momentu ukonstytuowania się zjawiska martwego punktu, oraz teorię opanowywania trwogi (TMT). Zastosowanie tej ostatniej związane jest zarówno z aspektem motywacji do działania, jak również wpływem czynników globalizacyjnych na utrzymanie stabilnego poziomu aktywizacji politycznej. Prowadzone w ramach artykułu rozważania zostały ukierunkowane na wypracowanie perspektywy badawczej, umożliwiającej analizę zmiany jako konsekwencji emancypacji politycznej obywateli. Przedstawione ujęcie problemu ma na celu zwrócenie uwagi na procesy zachodzące w okresie pomiędzy działalnością kontestacyjną w 2011 roku a powstaniem Podemos, postrzegając ich istotę jako fundamentalną z punktu widzenia modyfikacji mechanizmów władzy. Koncentracja na odczytaniu sytuacji przez jednostkę oraz jej dążeniach i oczekiwaniach wynikających z odkrytej polityczności pozwala na ujęcie przekształceń jako efektu działań podmiotu skoncentrowanego na osiągnięciu indywidualnych celów. Tym samym komponent populistyczny, stanowiący rdzeń aktywności Podemos, ma charakter wtórny w stosunku do długofalowych skutków emancypacji. Jej implikacje w przyjętej perspektywie stanowiły jeden z istotniejszych czynników mających wpływ na przeniesienie w 2015 roku głosów na ugrupowanie Pablo Iglesiasa.

Powyższe założenia stanowią podstawę dla proponowanej ścieżki badawczej, zgodnie z którą u podstaw zmiany znajdował się nie tylko kryzys zaufania i więzi tworzących ówczesny porządek polityczny, lecz przede

Democracy reloaded: Inside Spain's political laboratory from 15-M to Podemos, Oxford 2020; J. Redondo Rodales, *Podemos. Cuando lo nuevo se hace viejo*, Madrid 2019; J. Rivero, *Conversación con Pablo Iglesias*, Madrid 2014; Tenze, *Podemos. Objetivo: asaltar los cielos*, Madrid 2015; J.M. Rodríguez Prado, I. Vélez, S. Armesilla, I. Carvallo Robredo, *Podemos ¿comunismo, populismo o socialfascismo?*, Oviedo 2016; A. Tímermans, *¿Podemos?*, Madryt 2015; J.I. Torreblanca, *Asaltar los cielos. Podemos o la política después de la crisis*, Barcelona 2015.

wszystkim promowany nowy typy relacji zarówno na linii obywatele – politycy, jak i politycy – politycy, oferujący alternatywne źródła identyfikacji, uwidaczniane w horyzontalnym charakterze ugrupowania. Odwołując się do zdywersyfikowanych form aktywnego uczestnictwa, oddziaływano na poczucie lęku i zagubienia, stanowiące częste konsekwencje procesów zmian. W ramach pracy przyjmuje się, iż ich głównym źródłem były obawy wynikające z perspektywy ponownego uprzedmiotowienia. Podemos, eksponując znaczenie jednostek dla procesu zmiany porządku politycznego, wpływało w pozytywny sposób na samoocenę obywateli, tworząc dla nich nowy kontekst systemowy. Minimalizowano również poczucie niepewności, wynikające z braku określonego kierunku przemian, kreując uporządkowany, klarowny obraz rzeczywistości wraz ze wskazaniem funkcji poszczególnych podmiotów w jej konstrukcji. W nakreślonym podejściu uczucie lęku nie jest więc traktowane wyłącznie jako narzędzie socjotechnicznego oddziaływania władzy. Instrumentalne traktowanie strachu postrzegane jest raczej jako drugorzędne dla zachodzących procesów. Ponadto proponowanemu ujęciu bliżej do postrzegania lęku w perspektywie mechanizmu, gdyż w analizowanym procesie uczucie to może pojawiać się zarówno samoistnie, stanowić efekt strategii głównych aktorów politycznych lub być wynikiem nieuświadomionego działania różnego rodzaju podmiotów⁴. Aktywność polityczna relewantnych podmiotów wzmacniała obawy stymulujące do zmian, nie zaś stabilizujące funkcjonujący układ. Jeśli potraktujemy strach jako narzędzie, można będzie umiejscowić jego znaczenie wyłącznie jako element obustronnej strategii marketingowej. Podemos kreowało negatywny obraz dotychczasowego systemu partyjnego, z kolei PP i PSOE wzmacniały obawy przed nowym podmiotem porównując jego założenia do dyktatur południowoamerykańskich. Rozpatrywane w ramach analizy odczucie przekracza tego typu rozumienie, traktując je jako część procesu zachodzącego już od 2011 roku.

Emancypacja polityczna jako źródło trwogi

Znajdujące się u podstaw hiszpańskiej emancypacji politycznej poczucie alienacji, umieszczone w kontekście procesów przekształceń, zwraca uwagę na subiektywne aspekty stosunku do rzeczywistości politycznej jednostek. Można je interpretować zarówno jako świadomość

⁴ P. Pawełczyk, *Socjotechnika lęku – zastosowanie w XXI wieku*, «Przegląd Politologiczny» 2019, nr 1, s. 40.

braku możliwości oddziaływania na fundamentalne procesy decyzyjne, jak i instrumentalne traktowanie przez oderwane od realiów społecznych elity polityczne⁵. Poczucie między innymi bezsilności, bezsensu, anomii, izolacji społecznej i samowyobcowania wpływają na negatywne rozstrzygnięcia dotyczące postrzegania własnej pozycji w porządku politycznym oraz możliwości przeprowadzenia korzystnych zmian. Co jednak istotne, Anita Miszalska, badając kwestię alienacji społeczeństwa polskiego w okresie transformacji ustrojowej zauważyła, że potrzeba partycypacji nie stanowi głównego wyznacznika dla odczucia wykluczenia. Dużo częściej wynikało ono ze zmęczenia i rozczarowania reformami oraz braku akceptacji dla obranego przez rządzących kierunku działania⁶. Pierwotny impuls postulatu uczestnictwa wynika zatem nie z rozpoznania własnej roli w systemie, ale zniechęcenia aktywnością podmiotów sprawujących władzę, sprowadzając swoją polityczność do sygnalizowania ich błędnych decyzji. Autorka podkreśla jednak zdiagnozowaną ogólną potrzebę posiadania wpływu na sferę polityczną, jaką deklarują jednostki⁷, co w omawianym przypadku odnosi się do poczucia zagwarantowanej możliwości oddziaływania na system bez konieczności utrzymywania stałego poziomu zaangażowania. Można więc przyjąć, iż aktywność podmiotów balansuje pomiędzy refleksyjnym sprawstwem a mechanicznym działaniem, przy czym kluczowe jest poczucie możliwości „czynienia różnicy”⁸.

Aspekt związany z *możliwością działania* eksponuje Ryszard Skarżyński, który analizując zjawisko władzy w rozumieniu zaproponowanym przez Hannah Arendt podkreśla następujące założenie: „Gdy ktoś rezygnuje z udziału w sprawach publicznych, wówczas decyzje powinny być podejmowane bez niego. W wypadku, kiedy zechce partycypować w rozstrzyganiu problemów dotyczących ogółu obywateli, nie można go tego pozbawiać. Powinna być zawsze zagwarantowana możliwość wkroczenia w sprawy publiczne, jak i ewentualność wycofania się z nich”⁹.

⁵ J. Nocoń, *Dewaluacja wartości politycznych jako przesłanka alienacji elit władzy*, «Zeszyty naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy. Studia z nauk społecznych» 2000, z. 15, s. 154.

⁶ A. Miszalska, *Transformacja ustrojowa a poczucie podmiotowości – alienacji politycznej*, «Studia Socjologiczne» 1993, nr 3–4 (130–131), s. 59.

⁷ Tamże, s. 43.

⁸ J. Wieczorek-Orlikowska, *Podmiot polityki w świetle teorii systemowo-funkcjonalnej Niklasa Luhmanna*, Bydgoszcz 2021, s. 110–112.

⁹ R. Skarżyński, *W poszukiwaniu istoty polityki i tego, co polityczne. Tomasz Mann, Max Weber, Carl Schmitt i Hannah Arendt pomiędzy emocjami, marzeniami i poczuciem rzeczywistości*, «Acta Universitatis Wratislaviensis» 2010, nr 3240, s. 27.

Przyjmując powyższą koncepcję za wiążącą dla analizy należy podkreślić, iż autorka *Kondycji ludzkiej* postrzegała władzę jako efekt utrwalonych relacji międzyludzkich, bowiem „(...) rodzi się [ona – przyp. W.G.] między ludźmi gdy działają razem i znika, w chwili gdy się rozpraszają”¹⁰. H. Arendt nadaje jej tym samym charakter potencjalny, uzależniony od ustanowionych porozumień, zabezpieczających potrzeby i praktyki obowiązujące w danym momencie historycznym, funkcjonując do momentu wyczerpania ich możliwości. Tego typu atrofia uwidacznia się poprzez wykształcenie w systemie martwego punktu, rozumianego jako wyeksploatowanie dotychczasowych rozwiązań na skutek zmieniających się potrzeb i interesów jednostek. Będąc swoistym punktem zero nie wiąże się on z natychmiastową dekonstrukcją lecz stanowi miejsce rozpoczęcia poszukiwań nowych mechanizmów, odpowiadających na wymogi zasygnalizowane w procesie zmiany. Jako działanie długofalowe wprowadza jednak do potrzeby przekształceń element niepokoju, związany z niepewnością dotyczącą sposobów działania oraz finalnych rezultatów. Koszty w obszarze psychologicznym podkreśla między innymi Thorstein Veblen, dla którego aktywność w zakresie zmian wymaga „psychicznego wysiłku oraz wypracowania z większym lub mniejszym trudem własnej drogi postępowania w zmienionych okolicznościach”¹¹. Biorąc pod uwagę brak przekształceń struktury układu sił w roku kumulującym działania kontestacyjne, a tym samym uwzględniając konieczność utrzymania gotowości do przeprowadzenia zmiany w sposób wieloetapowy i rozłożony w czasie, należy uwzględnić zasadność sprecyzowania motywów dominujących w aktywności politycznej obywateli na przestrzeni kolejnych lat, szczególnie zaś od 2014 roku, kiedy ukształtowała się partia Podemos. O ile trzy lata wcześniej funkcjonował podmiot absorbujący potrzebę partycypacji politycznej w stopniu zależnym od potrzeb jednostki, do roku wyborów do Parlamentu Europejskiego uczestnictwo w sferze publicznej ulegało stopniowemu zanikowi, zaś potencjał kontestacyjny, na skutek jego rozproszenia i koncentracji na kwestiach ekonomicznych, utracił wartość jednoczącą. Brak koncepcji dotyczącej kształtowania nowych reguł funkcjonowania porządku politycznego mógł stać się w tym rozumieniu katalizatorem uczucia lęku przed metaforycznym uśmierceniem podmiotowości i powrotem do dotychczasowej struktury.

Wyznacznikiem działań obywateli w odniesieniu do powyższej sytuacji jest zatem znajdująca się u podstaw teorii opanowywania trwogi

¹⁰ H. Arendt, *Kondycja ludzka*, Warszawa 2020, s. 266.

¹¹ T. Veblen, *Teoria klasy próżniaczej*, Warszawa 2008, s. 171.

tanatofobia. Lęk przed śmiercią, ujęty w kategorii obaw przed unicestwieniem podmiotowości politycznej jednostek w sferze publicznej, można potraktować jako determinant zmiany w zakresie mechanizmów rozliczania władzy w Hiszpanii. Odwołanie do działań kontestacyjnych oraz podtrzymanie woli zmiany poprzez włączenie obywateli do procesów decyzyjnych znajduje swoje pokrycie w dwóch głównych założeniach TMT, określanych jako bufor lęku oraz wzbudzanie śmiertelności. Pierwsza z hipotez odnosi się do znaczenia kulturowego światopoglądu oraz samooceny jednostki jako elementów chroniących przed negatywnymi odczuciami. Kultura pełni w niej funkcję zarówno stabilizującą poczucie własnej wartości poprzez wytworzenie przekonania o istotnym wpływie na kształtowanie rzeczywistości społecznej, jak i tworzącą punkt odniesienia dla samooceny, która wzrasta, gdy „żywione na swój temat przekonania są zgodne z akceptowanymi poglądami kulturowymi, a więc gdy obraz własny pokrywa się z wartościowym dla jednostki obrazem społecznym”¹². Prowadzi to z kolei do kwestii związanej ze śmiertelnością, gdyż kultura poprzez wytwory materialne oferuje ludziom, którzy są jej wartościowymi uczestnikami, symboliczny rodzaj nieśmiertelności, umożliwiając metaforyczne przetrwanie w dłuższej perspektywie czasowej¹³.

Operując w obszarze martwego punktu Podemos wykreowało rozwiązanie, które odwołując się do zidentyfikowanych potrzeb w zakresie nie tyle permanentnego uczestnictwa, ile zagwarantowania możliwości partycypacji w dowolnym momencie, zapewniało utrzymanie podmiotowego statusu obywateli. Biorąc pod uwagę rangę wydarzeń z 2011 roku, sytuujących element kontestacyjny jako jeden z kluczowych dla obowiązujących poglądów kulturowych, aktywność nowego ugrupowania zaanektowała obszar sfery publicznej, będący miejscem ekskluzywnym, zarezerwowanym dla pozapartyjnej działalności jednostek. Wobec braku alternatywnych możliwości przeniesienie głosu wyborczego na Podemos rozliczało dotychczasowy układ w oparciu o dążenie obywateli do utrzymania w mocy zarówno pierwotnych postulatów Ruchu, jak i własnej wysokiej samooceny związanej z zaangażowaniem w proces przekształceń politycznych. Jednocześnie minimalizowane zostały koszty psychiczne, które w sytuacji luki podmiotowej, uniemożliwiającej zbiorowe działanie, obliżowały do zwiększenia indywidualnego zaangażowania i poszukiwania

¹² P. Ścigaj, *Polityka lęku? O możliwości badania polskiego dyskursu politycznego z perspektywy teorii opanowywania trwogi*, «Zeszyty prasoznawcze» 2014, t. 57, nr 2 (218), s. 362.

¹³ Ł. Baka, *Lęk przed śmiercią, terroryzm a poczucie jakości życia. Perspektywa teorii opanowania trwogi*, «Psychologia Jakości Życia» 2005, t. 4, nr 1, s. 111.

zastępczego punktu odniesienia. Komfort w tym zakresie gwarantowało również wyklarowane postrzeganie konstrukcji rzeczywistości politycznej, które w związku z brakiem sprecyzowanego przekazu dotyczącego winnych kryzysu gospodarczego, mogło budować poczucie zagrożenia ze strony instytucji pozapaństwowych, zarówno globalnych, jak i europejskich.

Dlaczego Podemos?

Źródła hiszpańskiej lewicy protekcyjnistycznej

Jako winnego kryzysu gospodarczego Hiszpanie wskazywali nie tylko dotychczasowy układ sił politycznych. W zależności od sympatii partyjnych różnicował się obraz głównego podmiotu, odpowiedzialnego za pogarszającą się sytuację państwa w tym obszarze. Zgodnie z przeprowadzonymi w 2013 roku badaniami zwolennicy rządzącej do 2011 roku Partii Socjalistycznej jako podmioty odpowiedzialne za wystąpienie kryzysu wskazywali w pierwszej kolejności banki, zagranicznych inwestorów i instytucje unijne. Trend ten nie występował jednak u wyborców o poglądach lewicowych, którzy nie określali samych siebie jako sympatyków PSOE – ta grupa zwracała uwagę zarówno na aspekty globalizacyjne, jak i problemy wewnętrzne. Z kolei osoby sympatyzujące z PP jako winne postrzegały wewnętrzne regulacje rynkowe i politykę ówczesnego rządu, mniej koncentrując się na czynnikach związanych z elementami globalizacyjnymi¹⁴. Rezultaty tego badania wnoszą do prowadzonych rozważań dwa istotne elementy. Po pierwsze, czynniki globalizacyjne miały znaczący wpływ na kształtowanie zmian w obszarze ideologicznej lewicy niezależnie od sympatii partyjnych, podczas gdy prawica mogła skupić się na kwestiach związanych ze standardową alternacją władzy, skoncentrowaną na niepowodzeniach partii rządzącej. Wynikająca z tego druga przesłanka wiąże się z konsekwencjami dla budowania stabilnego obrazu rzeczywistości politycznej, który ze względu na niespójność i ogólność w definiowaniu winnych kryzysu, mógł wpływać na destabilizację komfortu psychicznego w zakresie dotychczasowego działania układu. Jest to szczególnie ważne w odniesieniu do założenia, zgodnie z którym im mniejsze przywiązanie do ugrupowania, tym silniejszy nacisk na parcelację winy między podmioty zglobalizowane a Partię Socjalistyczną.

¹⁴ J. Fernandez-Albertos, A. Kuo, L. Balcells, *Economic Crisis, Globalization, and Partisan Bias: Evidence from Spain*, «International Studies Quarterly» 2013, vol. 57, nr 4, s. 1–13.

Obserwowalny rozpad relacji i więzi, ukształtowanych szczególnie w obszarze lewicowym, na skutek oddziaływania czynników globalizacyjnych mogło stanowić katalizator dla poszukiwań nowych rozwiązań strukturalnych. Jednocześnie w swoisty sposób wyjaśnia przyczynę rozwoju nowego ugrupowania wśród partii lewicowych. Ulrich Beck zauważa znaczenie, jakie dla tego typu przemian ma „kolektywnie doświadczona niewiarygodność państw i koncernów czy też ich polityki informacyjnej”¹⁵. Podkreślana przez tego niemieckiego socjologa rozbieżność pomiędzy rzeczywistością a kreowanym przez władzę obrazem państwa doprowadziła w Hiszpanii do sytuacji, w której ujawnionym niezgodnościom mogła zostać nadana sprawczość polityczna. Podemos, definiovana w oparciu o wyznaczone kryteria jako lewica protekcyjnistyczna broni tym samym państwa narodowego celem zachowania demokracji parlamentarnej oraz państwa dobrobytu jako dwóch najważniejszych zdobyczy pierwszej nowoczesności¹⁶. Kwestie te są szczególnie istotne w perspektywie TMT, która wpływ procesów globalizacyjnych na element kształtujące kulturowe, a zatem i społeczne, ramy działania określa mianem egzystencjalnego terroryzmu globalizacji. Stan ten związany jest z założeniem, zgodnie z którym „nowy ład społeczny dał wszystkim takie same szanse osiągnięcia sukcesu życiowego, jednak nie wszyscy potrafią z niego skorzystać. Oznacza to, że nie mamy żadnego usprawiedliwienia, jeśli nie powiedzie się nam w życiu”¹⁷. Rozmyty kontekst skutkuje tym samym wykształceniem poczucia bezradności w stosunku do funkcjonującego porządku oraz możliwości sprawstwa i oddziaływania na rzeczywistość, kreowaną poza zakresem działania jednostki¹⁸. Ekspozowane przez teorię opanowywania trwogi poczucie wyizolowania społecznego skłania do internalizowania przyjętych za właściwe norm kulturowych i przynależność do grup gwarantujących zwiększenie poczucia bezpieczeństwa¹⁹. Podemos, poprzez swoją horyzontalną strukturę, utrzymującą w mocy status podmiotowości politycznej jednostek, przy jednoczesnym uwolnieniu z obowiązku permanentnej aktywności, umożliwiła zwrot w kierunku bezpiecznych ram kulturowych. Partia odwołuje się do zarówno do

¹⁵ U. Beck, *Władza i przeciwwładza w epoce globalnej. Nowa ekonomia polityki światowej*, Warszawa 2005, s. 306.

¹⁶ Tamże, s. 334–335.

¹⁷ S. Kowalik, *Globalizacja jako kontekst funkcjonowania psychologicznego ludzi*, «Nauka» 2015, nr 1, s. 16.

¹⁸ Tamże, s. 32.

¹⁹ M. Dymkowski, *W sprawie nomotetycznych aspiracji psychologii społecznej*, «Psychologia Społeczna» 2011, t. 64 (19), s. 308.

potrzeby wpływu na procesy decyzyjne, jak i kontestacji dotychczasowego układu, jednak stwarza również bufor w postaci opcjonalnej partycypacji. Poprzez wdrożenie tych rozwiązań niweluje zagrożenie związane z terrorem globalizacji, dywersyfikując winę pomiędzy alienację hiszpańskich elit politycznych a podporządkowanie globalnym regułom funkcjonowania. Usprawiedliwienie dla niepowodzenia życiowego jednostki wywodzi się z procesu jej reifikacji, na który nie miała ona wpływu.

W powyższej optyce wyniki wyborów, mających miejsce w 2011 roku, wskazują na wyczerpanie dotychczasowych mechanizmów władzy głównie poprzez najniższy w historii rezultat Partii Socjalistycznej (utrata blisko 4 milionów głosów w stosunku do zwycięskiego roku 2008) oraz niski poziom frekwencji, który nie przekroczył 70% i wynosił mniej niż w odbywającej się cztery lata wcześniej elekcji. Dodatkowo, analizując wieloletnie trendy można zaobserwować, iż w przypadków wyborów przynoszących zmianę partii rządzącej partycypacja każdorazowo osiągała wyższy poziom. Widoczna atrofia dotychczasowych więzi dotknęła zatem przede wszystkim środowisko lewicowe, zaś przywoływane badanie dotyczące wskazywania winnych globalizacji może tłumaczyć spadek poparcia dla PSOE jako obecność w strukturze wyborców ugrupowania niskiego procentu zadeklarowanych sympatyków ugrupowania oraz wysokiego procentu osób o poglądach lewicowych, lecz niezwiązanych z partią. Ci ostatni winę za sytuację gospodarczą i społeczną w Hiszpanii parcelowali pomiędzy układ polityczny, rząd socjalistyczny oraz instytucje globalne. Ponadto wprowadzone przez rząd José Luisa Zapatero reformy, redukujące zabezpieczenie socjalne obywateli, w znaczący sposób wpłynęły na poziom zarówno zaufania do partii, jak i poczucie bezpieczeństwa obywateli. Hiszpańska polityka społeczna wykształciła bowiem silne poczucie zasadności zabezpieczenia bytu mieszkańców przez państwo. Działania rządu socjalistów stanowiły zanegowanie zarówno roli partii w systemie, jak i jej tożsamości programowej, opartej na silnym filarze pomocowym.

Co istotne, tanatofobia powoduje, prócz radykalizacji poglądów, wzrost poparcia dla charyzmatycznych liderów, reprezentujących wartości kulturowe uznawane za właściwe²⁰. Skutkuje to ukierunkowaniem na odmienną od rozumianej przez pryzmat podejścia populistycznego roli

²⁰ P. Ścigaj, *Państwo do bicia? „Trwoga smoleńska” i jej możliwe konsekwencje dla postaw politycznych w perspektywie teorii opanowywania trwogi w piątą rocznicę katastrofy 10/04*, [w:] F. Pierzchalski, J. Golinowski (red.), *Socjotechnika lęku w polityce*, Bydgoszcz 2016, s. 286–288.

Pablo Iglesiasa w procesie budowania poparcia dla ugrupowania. Jeśli za obowiązujący i postrzegany jako zasadny w zaistniałych okolicznościach wzorzec działania przyjmiemy zachowanie kontestacyjne przy jednoczesnej ekspozycji emancypacji politycznej, lider ugrupowania stanowi jego wiodący przykład. Umieszczając obawę obywateli przed ponownym wyłączeniem ze sfery publicznej jako jeden z wiodących motywów działania, koncentracja na charyzmatycznym stylu przywództwa Iglesiasa mogła stanowić atrakcyjne rozwiązanie problemu związanego z ukierunkowaniem procesu zmian w zakresie więzi międzyludzkich. Tym samym podstawowym elementem jego sukcesu nie byłby wizerunek najdoskonalszego wyraziciela woli ludu²¹ czy przywódcy będącego jednocześnie kompilacją wszystkich cech tak zwanego zwykłego, wykluczonego człowieka²². Skuteczność jego charyzmatyczności wynikała w rozumieniu TMT na ekspresji formy i charakteru działania, postrzeganych jako najbardziej pożądane i właściwe z punktu widzenia samych jednostek. Wspomniana już fakultatywność działania zdejmuje z nich jednak obowiązek podejmowania analogicznej aktywności.

Emancypacja polityczna w obszarze pod względem ideologicznym lewicowym wywołała również reakcję w środowiskach centroprawicowych. Choć w tym wypadku oddziaływanie globalizacji ma charakter pośredni, podejmowane działania koncentrują się na podobnym umotywowaniu dotyczącym zabezpieczenia własnej podmiotowości w sferze publicznej. Można jednak założyć, iż wynika to z dywersyfikacji i wzmocnienia spectrum oddziaływania partii lewicowych, podczas gdy prawicowa część układu, pomimo zaangażowania w działania kontestacyjne również wyborców między innymi Partii Ludowej, nie podlegała tak intensywnemu procesowi przekształceń. Czynnikiem motywującym do przeniesienia w 2015 roku głosów na wywodzące się z Katalonii ugrupowanie Ciudadanos (C's) było zatem zarówno dążenie do analogicznego utrzymania elementu kontestacji poprzez możliwości działania w sferze publicznej, jak i utrzymanie się we obszarze zgodnym z ideologicznymi przekonaniami. C's promowało bowiem swój opozycyjny charakter w stosunku do Podemos oraz dotychczasowego porządku politycznego przy jednoczesnym działaniu na rzecz wzmocnienia elementu partycypacyjnego obywateli.

²¹ R. Tokarczyk, *Współczesne doktryny polityczne*, Kraków 2000, s. 509.

²² B. Deusdad, *El concepto del liderazgo político carismático: Populismo y identidades*, «Revista de Ciencias Humanas y Sociales» 2003, vol. 19, nr 41.

Podsumowanie

Proponowane w ramach artykułu podejście badawcze, poprzez odwołanie do mechanizmów wpływających na utrzymanie w mocy charakteru emancypacji politycznej jednostek w warunkach zmiany porządku politycznego, stwarza alternatywną dla koncepcji holistycznych perspektywę analizy przekształceń hiszpańskiego porządku politycznego. Dzięki skoncentrowaniu uwagi na przedziale czasowym, dzielącym Ruch Oburzonych oraz powstanie i aktywność Podemos, możliwe jest zaobserwowanie, iż elementem szczególnie istotnym dla specyfiki modyfikowania mechanizmów władzy jest nie tyle samo odkrycie własnej polityczności, ale działania wynikające z jej uświadomienia oraz ich konsekwencje dla samej jednostki. Obciążenia związane z racjonalną partycypacją i zrozumieniem roli obywatela w porządku politycznym mogą bowiem skutkować różnorodnymi formami aktywności. W znacznym stopniu podlegają jednak buforowaniu, polegającym na minimalizacji kosztów związanych z trwałym uczestnictwem przy jednoczesnym zachowaniu wysokiego poziomu samooceny oraz zagwarantowaniu możliwości włączenia do procesów decyzyjnych w dowolnym momencie. Przyjmując, iż zachodzące w Hiszpanii procesy w największym stopniu oddziaływały na środowisko lewicowe oraz skutkowały poszukiwaniem rozwiązań alternatywnych dla dotychczasowych, zakładamy nieadekwatność i niedostosowanie dotychczasowych ram kulturowych. Dla systemowych rozwiązań i układu dwóch partii dominujących największym zagrożeniem stała się zatem nie sama emancypacja polityczna, ale brak jej zagospodarowania na przestrzeni trzech lat od momentu rozpoczęcia aktywności przez Ruch Oburzonych. Ustanowiony wówczas martwy punkt nie determinował kierunku rozwoju zachodzących wydarzeń, lecz stwarzał możliwość wykreowania nowych, satysfakcjonujących rozwiązań w relacjach na linii politycy – obywatele. Tymczasem utrzymująca się alienacja elit, poluzowana w minimalnym stopniu poprzez nieudane próby budowania dwukierunkowej komunikacji opartej na feedbacku, wytworzyła lukę w kulturze politycznej.

Opierając się na teorii opanowywania trwogi, sukces wyborczy Podemos, a tym samym bezpośrednią zmianę mechanizmów władzy, można interpretować jako rezultat społecznego dążenia do określenia miejsca i znaczenia jednostki zarówno w systemie, jak i dla systemu. Partia Pablo Iglesiasa nie tylko tworzyła przestrzeń dla aktywności wyemancypowanego społeczeństwa, ale oferowała również sprecyzowane ramy kulturowe, które pozwalały na odnalezienie stałego punktu odniesienia w niepewności spowodowanej przez globalizacyjne obciążenie. W proponowanym

ujęciu postulaty ugrupowania wpisywały się zatem w zapotrzebowanie społeczne dotyczące nowego rodzaju więzi społecznych i politycznych. Oddziaływanie emancypacji na zmianę polityczną ma w związku z tym znaczenie fundamentalne, jednak ze względu na rozłożenie w czasie można mówić o jego pośrednim charakterze. Przekształcenie nastąpiło bowiem z powodu emancypacji, nie zaś jako jej konsekwencja.

Bibliografia

- Arendt H., *Kondycja ludzka*, Warszawa 2020.
- Baka Ł., *Lęk przed śmiercią, terrorizm a poczucie jakości życia. Perspektywa teorii opanowania trwogi*, «Psychologia Jakości Życia» 2005, t. 4, nr 1.
- Beck U., *Władza i przeciwładza w epoce globalnej. Nowa ekonomia polityki światowej*, Warszawa 2005.
- Costantini L., *Aquí mando yo. Historia íntima de Podemos*, Madrid 2019.
- Costantini L., *Al olor del dinero. La verdadera historia de Podemos*, Madrid 2021.
- Deusdad B., *El concepto del liderazgo político carismático: Populismo y identidades*, «Revista de Ciencias Humanas y Sociales» 2003, vol. 19, nr 41.
- Dymkowski M., *W sprawie nomotetycznych aspiracji psychologii społecznej*, «Psychologia Społeczna» 2011, t. 64 (19).
- Fernandez-Albertos J., Kuo A., Balcels L., *Economic Crisis, Globalization, and Partisan Bias: Evidence from Spain*, «International Studies Quarterly» 2013, vol. 57, nr 4.
- Fominaya, C.F., *Democracy reloaded: Inside Spain's political laboratory from 15- M to Podemos*, Oxford 2020.
- Kowalik S., *Globalizacja jako kontekst funkcjonowania psychologicznego ludzi*, «Nauka» 2015, nr 1.
- Miszalska A., *Transformacja ustrojowa a poczucie podmiotowości – alienacji politycznej*, «Studia Socjologiczne» 1993, Nr 3–4 (130–131).
- Młyńczyk Ł., *Miedzy kreatywnością a próżnowaniem. Polityczność dwóch typów idealnych*, Warszawa 2015.
- Nocoń J., *Dewaluacja wartości politycznych jako przesłanka alienacji elit władzy*, «Zeszyty naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy. Studia z nauk społecznych» 2000, z. 15.
- Pawełczyk P., *Socjotechnika lęku – zastosowanie w XXI wieku*, «Przegląd Politologiczny» 2019, nr 1.
- Redondo Rodales J., *Podemos. Cuando lo nuevo se hace viejo*, Madrid 2019.
- Rivero J., *Conversación con Pablo Iglesias*, Madrid 2014.
- Rivero J., *Podemos. Objetivo: asaltar los cielos*, Madrid 2015.
- Rodríguez Prado J.M., Vélez I., Armesilla S., Carvallo Robredo I., *Podemos ¿comunismo, populismo o socialfascismo?*, Oviedo 2016.
- Skarżyński R., *W poszukiwaniu istoty polityki i tego, co polityczne. Tomasz Mann, Max Weber, Carl Schmitt i Hannah Arendt pomiędzy emocjami, marzeniami i poczuciem rzeczywistości*, «Acta Universitatis Wratislaviensis» 2010, nr 3240.
- Ścigaj P., *Państwo do bicia? „Trwoga smoleńska” i jej możliwe konsekwencje dla postaw politycznych w perspektywie teorii opanowywania trwogi w piątą rocznicę katastrofy 10/04*, [w:] F. Pierchalski, J. Golinowski (red.), *Socjotechnika lęku w polityce*, Bydgoszcz 2016.

- Ścigaj P., *Polityka lęku? O możliwości badania polskiego dyskursu politycznego z perspektywy teorii opanowywania trwogi*, «Zeszyty prasoznawcze» 2014, t. 57, nr 2 (218).
- Tímermans A., *¿Podemos?*, Madryt 2015.
- Tokarczyk R., *Współczesne doktryny polityczne*, Kraków 2000.
- Torreblanca J.I., *Asaltar los cielos. Podemos o la política después de la crisis*, Barcelona 2015.
- Turska-Kawa A., *Specyfika motywacji w aktywności politycznej*, [w:] J. Golinowski, F. Pierchalski (red.), *Osobliwości polskiej demokracji w XXI wieku. Uwarunkowania kulturowo-medialne*, Bydgoszcz 2011.
- Veblen T., *Teoria klasy próżniaczej*, Warszawa 2008.
- Wieczorek-Orlikowska J., *Podmiot polityki w świetle teorii systemowo-funkcjonalnej Niklasa Luhmanna*, Bydgoszcz 2021.